

LİBYA'DAN SONRA KORUMA SORUMLULUĞU DOKTRİNİ: 'KORUMA SIRASINDA SORUMLULUK' VE 'SORUMLU KORUMA' YAKLAŞIMLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME*

'The Responsibility to Protect' After Libya: An Assessment of 'Responsibility While Protecting' and 'Responsible Protection' Approaches

Çağrı Emin DEMİRBAŞ**

Öz

2011 yılında Libya'ya yönelik insancıl gerekçelerle gerçekleştirilen NATO müdahalesi yoğun eleştirilere konu olmuştur. Bu eleştirilerin başlıcaları rejim değişikliği yaratılması, tarafsızlık ilkesine riayet edilmeyerek çatışan taraflardan birinin desteklenmesi ve müdahalenin sonuçları bağlamında başarısızlığa uğradığıdır. Tüm bu eleştiriler Brezilya tarafından önerilen Koruma Sırasında Sorumluluk (*responsibility while protecting*) ve Çin tarafından ortaya atılan Sorumlu Koruma (*responsible protection*) gibi yeni kavramlar altında koruma sorumluluğu doktrininin (KoS) gözden geçirilmesine yol açmıştır. Bu çalışmada, bu iki yaklaşım bağlamında Libya müdahalesi ve sonraki tartışmalar gündeme alınmaktadır. Çalışmanın temel argümanı bu yeni yaklaşımların KoS kavramında içerilmeyen yeni bir öneri getirmediği ve her iki yaklaşımın da Libya müdahalesine yönelik olarak yalnızca eleştirel yaklaşımlar olarak okunabileceğidir.

Anahtar Kelimeler: *İnsancıl Müdahale, Koruma Sorumluluğu, Koruma Sırasında Sorumluluk, Sorumlu Koruma, Libya.*

Abstract

2011 NATO's Libyan Intervention which was justified on humanitarian grounds has been intensively criticized. Main criticisms are that leading to regime change, supporting one of the warring parties and consequences of the intervention. All these criticisms have led to the revision of the doctrine of responsibility to protect (RtoP) under new concepts such as Responsibility While Protecting by Brazil and Responsible Protection by China. In this study, Libyan humanitarian intervention and discussions about it are investigated in the context of these approaches. The main argument of the study is that these approaches do not bring any significant proposals that are not included the RtoP and in this context, both approaches can only be read as a critique of the Libyan intervention.

Keywords: *Humanitarian Intervention, Responsibility to Protect, Responsibility While Protecting, Responsible Protection, Libya.*

---

* Makale Geliş Tarihi: 26.03.2021 Yayına Kabul Tarihi: 16.04.2021

** Dr. Öğr. Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü,
e-posta: cagriemindemirbas@comu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8281-2827.

GİRİŞ

2011 yılında Arap Baharı bağlamında Libya'da başlayan gösteriler ve Muammer Kaddafi rejiminin siviller üzerinde güç kullandığı ve bir soykırım gerçekleştirebileceği iddialarıyla gerçekleştirilen 'insancıl' müdahale sonrası, Koruma Sorumluluğu (KoS) doktrini yoğun olarak tartışılmaya başlanmıştır.

Tartışmaların odak noktası KoS'un insancıl koruma misyonu üzerine özellikle Libya örneğiyle oluşan soru işaretleri olmuştur. Zira eleştiriler öncelikle müdahalenin insancıl koruma maksadından ziyade, bir rejim değişikliği operasyonuna dönüştüğü ve ortaya çıkan sonuçlar bağlamında Libya'da insan haklarının korunduğu bir düzenin ortaya çıkmadığı tespitlerinde yoğunlaşmıştır.

Müdahalenin on yıl sonrasında, gerçekten de Libya insancıl müdahaleye haklı gerekçe olarak ileri sürülen insan hakları ihlallerinin ortadan kaldırıldığı bir düzene kavuşmak bir yana, herhangi bir düzenden bahsedilmesi dahi mümkün olmayan kaotik bir görüntü arz etmektedir. Bu yönüyle Libya, Somali örneğine, bir diğer ifadeyle bir başarısız devlet (failed states) durumuna benzetilmektedir.¹

Libya müdahalesinin insancıl müdahale ve özelde de KoS açısından yarattığı tartışmalar, Libya'daki uygulama sorunlarına odaklanan yeni yaklaşımların ortaya atılmasına neden olmuştur. Bunların başında da Brezilya tarafından ortaya atılmış olan Koruma Sırasında Sorumluluk² (Responsibility While Protecting)³ ve Çin tarafından ortaya atılan Sorumlu

1 "How Libya is Slowly Becoming 'Somalia on the Med'", *The Guardian*, <https://www.theguardian.com/world/2016/sep/14/libya-civil-war-future-dark-fate-government-sealed-uk-cameron>, (Erişim Tarihi: 21.03.2021).

2 Kavramın Türkçe karşılığı olarak "Korurken Sorumluluk" ya da "Koruma Öncelikli Sorumluluk" gibi çeşitli kullanımlar mevcuttur. Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Sezai Çağlayan, "Koruma Sorumluluğunun Bir Eleştirisi: Koruma Öncelikli Sorumluluk", *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, Sayı 12, 2018, s. 335-360.

3 Responsibility while protecting: elements for the development and promotion of a concept, BM Genel Kurulu ve Güvenlik Konseyi, A/66/551-S/2011/701.

LİBYA'DAN SONRA KORUMA SORUMLULUĞU DOKTRİNİ: 'KORUMA SIRASINDA SORUMLULUK' VE 'SORUMLU KORUMA' YAKLAŞIMLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Koruma (Responsible Protection)⁴ kavram ve yaklaşımlarıdır. Bu iki yaklaşımın ortak noktası özellikle Libya örneğinden hareketle, KoS'un başarısızlık nedenlerine odaklanmaları ve bunların aşılabilmesi için benzer çözüm önerileri getirmeleridir.

Bu çalışmada söz konusu iki yaklaşım ekseninde Libya'da KoS'un uygulamadaki sorunlarına değinilmekte ve bu yeni yaklaşımlar uluslararası hukuk ve uluslararası ilişkiler disiplinleri çerçevesinde incelenmektedir. Diğer taraftan çalışmanın temel argümanı ise iki yaklaşımın da aslında KoS doktrinine yönelik kapsamlı bir revizyon önermediği, gündeme gelen tartışmaların KoS'un ilkesel tartışmalarından ziyade, uluslararası politikanın doğasına dayandırılabilirdir. Zira tüm bu tartışmalar, KoS doktrininin gündeme geldiği 2000'li yılların başından beri bulunmaktadır. Bu çerçevede gerek 2001 yılında yayınlanan ICISS Raporu (International Commission on Intervention and State Sovereignty – ICISS)⁵ gerekse de KoS'u BM gündemine taşımış olan 2005 yılındaki Dünya Zirvesi Sonuç Kararı⁶ ve 2009 yılındaki Koruma Sorumluluğu'nu Uygulamak⁷ isimli raporda, halihazırda söz konusu iki yaklaşımın getirdiği öneriler bulunmaktadır. Dolayısıyla her iki yaklaşım da bir yenilik önermemiş, yalnızca Libya'daki uygulamaya binaen oluşan sorunları gündeme getirmiştir.

Çalışmanın ilk başlığı kısa bir biçimde KoS doktrinine odaklanmakta, akabinde Libya müdahalesine kısaca değinilmektedir. Sonraki başlıklarda ise Koruma Sırasında Sorumluluk ve Sorumlu Koruma yaklaşımları ele alınmakta ve bu yaklaşımlar, KoS doktriniyle kıyaslanarak ilgili sonuçlara ulaşılmaktadır.

4 Ruan Zongze, "Responsible Protection", *China Daily*, https://www.chinadaily.com.cn/opinion/2012-03/15/content_14838467.htm, (Erişim Tarihi: 22.03.2021).

5 "The Responsibility to Protect, Report of The International Commission on Intervention and State Sovereignty", *ICISS*, <http://responsibilitytoprotect.org/ICISS%20Report.pdf>, (Erişim Tarihi: 24.03.2021).

6 "2005 World Summit Outcome", A/RES/60/1, *UN*, https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_60_1.pdf, (Erişim Tarihi: 25.03.2021)

7 "Implementing the Responsibility to Protect", *Report of the Secretary-General*, A/63/677.

KOS DOKTRİNİ

Koruma sorumluluğu kavramı, 1990'lı yılların insancıl müdahale uygulamalarının tartışmalı hukuki ve politik zemini üzerine kurgulanmış bir kavram olma özelliği taşımaktadır. 1990'lı yıllar, uygulanan ve uygulanmayan insancıl müdahalelerle anılmaktadır. Özellikle 1999 Kosova Müdahalesi gerek uluslararası hukuk gerekse de uluslararası politika çerçevesinde egemenlik ve egemenliğin sınırlarını tartışma gündeminin baş sıralarına yükseltmiştir. Bilindiği gibi insancıl gerekçeler öne sürülerek NATO üzerinden gerçekleştirilen bu müdahale, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) yetkilendirmesi olmaksızın uygulandığı için yasal olmayan; fakat insan hakları ihlallerini ortadan kaldırma maksadıyla yapıldığı için meşru bir müdahale olarak değerlendirilmiştir.⁸

“Yasal olmayan fakat meşru (illegal but legitimate)” ifadesi, iki önemli tartışmanın fitilini ateşlemiştir. Bunların ilki, yasallık ve meşruiyet arasında bir gerilimin ortaya çıkmasıdır. Kökenleri hukuk ve siyaset felsefesinin kadim meselelerinden biri olan hukuki pozitivizm-doğal hukuk ayrışmasına dayandırılabilir olan bu gerilim, özünde mevcut yasaların üzerinde, o yasalara ahlaki bir ölçüt sunabilecek normların bulunup bulunmadığı noktasında düğümlenmektedir.⁹ İkincisi ise devlet egemenliğinin sınırlarına ilişkin olup; aslında liberalizmin felsefi kökenlerine kadar uzatılabilir sınırlı ve mutlak egemenlik arasındaki gerilime dayanmaktadır.¹⁰

Bu temel tartışmalar, dönemin BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın da katkılarıyla KoS doktrininin doğuşuna zemin hazırlamıştır. 2000 yılında Kanada öncülüğünde tesis edilen Müdahale ve Egemenlik Uluslararası

8 *The Kosovo Report: Conflict, International Response, Lessons Learned*, Oxford University Press, Oxford 2000, s. 163-176.

9 Detaylı bilgi için bkz. Joseph Boyle, “Natural Law and International Ethics”, Terry Nardin-David R. Mapel, *Traditions of International Ethics*, Cambridge University Press, Cambridge 2002.

10 Detaylı bilgi için bkz. Kofi Annan, “Two Concepts of Sovereignty”, *The Economist*, <http://www.economist.com/node/324795>, (Erişim Tarihi: 24.03.2021); Gareth Evans-Mohamed Sahnoun, “Intervention and State Sovereignty: Breaking New Ground”, *Global Governance*, 7(2), 2001, s. 119-125.

LİBYA'DAN SONRA KORUMA SORUMLULUĞU DOKTRİNİ: 'KORUMA SIRASINDA SORUMLULUK' VE 'SORUMLU KORUMA' YAKLAŞIMLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Komisyonu (International Commission on Intervention and State Sovereignty-ICISS) tarafından 2001 yılında yayınlanan ve aynı isimle anılan bir raporla KoS doktrini tanıtılmıştır.¹¹

Öncelikle komisyon bu yeni yaklaşımın en azından dört temel gerekliliği sağlamasını vurgulamaktadır. Birincisi müdahale edilip edilmeyeceği, edilecekse nasıl ve ne zaman olacağı hususlarında açık kural, prosedür ve kriterlerin belirlenmesi; ikincisi askeri seçenekler dışındaki diğer yaklaşımların başarısız olması halinde müdahalenin meşruiyetinin sağlanması; üçüncüsü müdahalenin ilan edilen amaçlarına uygun ve insani kayıpların ve kurumsal zararların asgari düzeye indirilmesine özen gösterilerek gerçekleştirilmesi ve son olarak da mümkün olduğu ölçüde sürdürülebilir ve istikrarlı bir barış ortamının yaratılması için çatışmaların nedenlerinin ortadan kaldırılmasıdır.¹²

Bu bağlamda komisyonun ilk olarak önemle üzerine eğildiği husus insancıl müdahaleye yüklenen pejoratif anlamlardır.¹³ Bu çerçevede komisyon, koruma sorumluluğu kavramını insancıl müdahale kavramı yerine önermektedir. Komisyon, söz konusu tercihin nedenlerini üç madde olarak sıralamaktadır. Bunların ilki, geleneksel insancıl müdahale hakkı ya da müdahale hakkı kavramlarının, dikkatleri acil yardıma ihtiyacı olanların hak ve iddiaları yerine müdahale edenlere kaydırıldığı tespitidir. İkincisi, müdahale kavramının dar bir bakış açısıyla müdahale öncesi önleyici çabaları ve sonrasındaki yardım faaliyetlerini içermiyor olmasıdır. Üçüncü olarak ise, insancıl müdahale kavramının daha en baştan müdahale lehine argümanları geliştirdiği ve olası muhalefetin gayri-insani bir duruş

11 *The Responsibility to Protect, Report of The International Commission on Intervention and State Sovereignty* (ICISS Raporu), <http://responsibilitytoprotect.org/ICISS%20Report.pdf>, (Erişim Tarihi: 24.03.2021).

12 ICISS, *a.g.r.*, s. 11.

13 1990'lı yıllarda yoğun olarak gündeme gelen insancıl müdahaleler Ortaçağ Haklı Savaş doktrinin canlanması, yeni-sömürgecilik ve emperyalizm anlayışlarının insancılık kisvesi altında sürdürülüyor olması gibi çeşitli bağlamlarda eleştirilere maruz kalmıştır. Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Noam Chomsky, *Yeni Askeri Hümanizm*, çev. Faruk Aydın, Pınar Yayınları, İstanbul 2002; Jean Bricmont, *Humanitarian Imperialism: Using Human Rights to Sell War*, çev. Diana Johnstone, Aakar Books, Delhi 2007; Joanna Davidson, "Humanitarian Intervention as Liberal Imperialism: A Force for Good?", *Polis Journal*, 7, Summer 2012, s. 128-164.

sergilenmekle suçlanmasına yol açtığı vurgulanmıştır. Bu çerçevede komisyon, tüm bu unsurları bertaraf edebilmek adına koruma sorumluluğu kavramını tercih etmiştir. Zira ilk olarak koruma sorumluluğu kavramı, kaygıyı müdahale edenden, “toplumların toplu kıyım, sistematik tecavüz ve çocukların aç bırakılmasından korunması ödevine” kaydırmaktadır. İkinci olarak koruma sorumluluğu, öncelikli sorumluluğu ilgili devlete vermekte; fakat bu devletin mevzubahis sorumluluğu yerine getirmemesi, getirememesi veya bizzat ihlalcı olması durumunda sorumluluğun uluslararası toplum tarafından devralınması gerektiğini vurgulamaktadır. Üçüncü ve son olarak da KoS doktrini, yalnızca müdahaleyi sağlayan “reaksiyon sorumluluğunu” değil; aynı zamanda müdahale öncesinde “önleme sorumluluğunu” ve sonrasında ise “yeniden inşa sorumluluğunu” da kapsamaktadır.¹⁴

KoS doktrininin tartışmaya açtığı ikinci önemli husus müdahale-egemenlik ikileminin aşılmasına yönelik önerilen “sorumlu egemenlik” anlayışıdır. Komisyon egemenliğin devletlere mutlak bir bağımsızlık kazandırmaması gerektiğini; zira egemenlik kavramının özünde ilgili devletin vatandaşlarının temel hak ve özgürlüklerinin korunması koşuluna tabi olduğunu vurgulamaktadır.¹⁵ Liberalizmin temel ilkelerinden, özellikle de toplumsal sözleşmecî yaklaşımlardan kaynaklanan bu görüş, devlet egemenliğinin toplumsal rıza temelinde kurgulandığını ve varsayımsal bu rızanın devlete başlıca temel hak ve özgürlüklerin korunması amacıyla verildiğini ifade etmektedir.¹⁶ Dolayısıyla egemenlik, temel hak ve özgürlüklerin korunması koşuluna; bir diğer ifadeyle bu sorumluluğun yerine getirilmesine bağlı kılınmıştır. Bu çerçevede komisyon, KoS doktrininin egemenliği yeniden tanımladığını ve egemenlik

¹⁴ ICISS, *a.g.r.*, s. 16-17.

¹⁵ ICISS, *a.g.r.*, s. 13.

¹⁶ Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. David R. Mapel, “The Contractarian Tradition and International Ethics”, Terry Nardin-David R. Mapel, der., *Traditions of International Ethics*, Cambridge University Press, Cambridge 2002.

LİBYA'DAN SONRA KORUMA SORUMLULUĞU DOKTRİNİ: 'KORUMA SIRASINDA SORUMLULUK' VE 'SORUMLU KORUMA' YAKLAŞIMLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

yorumunun “hem içsel özellikleri hem de dışsal ödevleri bağlamında kontrol anlamındaki egemenlikten, sorumluluk anlamındaki egemenliğe” kaydırılması gerektiğini vurgulamaktadır.¹⁷

Egemenlik kavramına yönelik sorumluluk/koşulluluk/sınırlılık bağlamındaki bu liberal okumanın doğal bir sonucu uluslararası toplumun esas aldığı klasik/mutlak egemenlik yorumlarının da aynı bağlamda ele alınması gerekliliğinin tartışılmasıdır. Fakat buradaki en temel sorun, “Westphalian” sistemin ve mevcut uluslararası hukukun temel sütununu oluşturan egemenlik ilkesinin, BM Şartı’nda da net ifadesini bulduğu üzere, müdahale-etmeme (non-intervention) ilkesi üzerinden kesin sınırlarla çizilmiş olmasıdır. Ayrıca ne BM Şartı’nda ne de uluslararası hukukun bir başka asli kaynağında egemenliğe içsel bir koşul konulmuştur.¹⁸ Bu çerçevede komisyon geliştirmekte olan insan hakları ve insani güvenlik normlarına atıf yapmakta ve çağın gereklilikleri kapsamında egemenliğin nasıl anlaşılması gerektiğine dair bir öneride bulunmaktadır.

Sorumlu egemenliğin, uluslararası alanda devlet egemenliğine uyarlanması, müdahale-etmeme ya da karışmama şeklinde ifade edilen temel kuralların insan haklarına saygı çerçevesinde esnetilmesi veya aşılabilmesinde işlevsel görülmektedir.¹⁹ Bu bağlamda komisyon herhangi bir devletin kendi halkını ciddi ve sistematik insan hakları ihlallerinden koruyamaz ya da korumaz veya bizzat bu hakları çiğnerse, egemenlik haklarını iddia ettiği meşru zemini kaybedecek ve insan haklarını koruma sorumluluğu uluslararası toplum tarafından devralınacaktır. ICISS raporundaki ifadelerle, “halkını ölüm ve diğer ciddi zararlardan koruma sorumluluğu, egemenliğin devlete yüklediği en temel ve hayati

¹⁷ ICISS, *a.g.r.*, s. 13.

¹⁸ Gerry Simpson, *Great Powers and Outlaw States: Unequal Sovereigns in the International Legal Order*, Cambridge University Press, Cambridge 2004, s. 54.

¹⁹ Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Allen Buchanan, *Human Rights, Legitimacy, and the Use of Force*, Oxford University Press, New York 2010, s. 201.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

sorumluluktur. Eğer devlet kendi halkını böyle bir zarardan koruyamaz ya da korumazsa son kertede askeri müdahalenin de dahil olabileceği insancıl koruma amaçlı zorlayıcı müdahaleler uluslararası toplumun diğer üyeleri tarafından sağlanabilecektir.”²⁰

Komisyon, başta sayılan amaçları uyarınca, KoS çerçevesinde gerçekleştirilecek bir insancıl koruma amaçlı askeri müdahalenin hangi ölçütleri sağlaması gerektiğine ilişkin de tespitlerde bulunmaktadır. Raporda sayılan altı ölçüt haklı savaş geleneği boyunca izleri sürülebilen,²¹ haklı bir savaşın hangi ilkelerle yürütülebileceğini ya da yürütülmesi gerektiğini ifade eden ilkelerden oluşmaktadır. Buna göre müdahale kararı yetkili bir otorite tarafından verilmeli (right authority), müdahalenin haklı gerekçeleri bulunmalı (just cause), bu haklı gerekçeleri oluşturan insancıl amaçlar dışında başkaca niyet ve amaçlar güdülmemeli (right intention), müdahaleye karar verilmeden önce tüm barışçıl yollar denenerek, müdahaleye son çare olarak karar verilmeli (last resort), müdahale insancıl amaçlarıyla orantılı araçlarla yürütülmeli (proportional means) ve son olarak da müdahale sonrasında müdahaleye haklı zemin teşkil eden insancıl krizin sona erdirebileceğine ilişkin makul beklentiler (reasonable prospects) bulunmalıdır.²²

Son olarak önemle üzerinde durulması gereken bir başka nokta, ICISS raporunda müdahalenin kimin tarafından gerçekleştirileceği hususunun ayrı bir bölüm ayrılarak detaylı olarak tartışılmış olmasıdır. Buradaki temel kaygı, özellikle BMGK'nin işlevsiz kaldığı durumlarda, insancıl krizlere yönelik nasıl tepki verileceğidir. Raporda 1990'lı yılların Ruanda ve Srebrenitsa gibi önlenemeyen soykırım hadiselerine sıklıkla atıf yapılarak, böylesi hadiselerin yeniden yaşanmaması adına, bu tarz olaylara

²⁰ ICISS, *a.g.r.*, s. 69.

²¹ Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Fulya A. Ereker, "İlkçağlardan Günümüze Haklı Savaş Kavramı", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 1(3), 2004, s. 1-36.

²² ICISS, *a.g.r.*, XII-XIII, s. 29-37.

LİBYA'DAN SONRA KORUMA SORUMLULUĞU DOKTRİNİ: 'KORUMA SIRASINDA SORUMLULUK' VE 'SORUMLU KORUMA' YAKLAŞIMLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

seyirci kalınamayacağı ahlaki perspektifinden yola çıkılarak, BMGK dışı alternatiflerin de masaya yatırıldığı görülmektedir.

Raporda öncelikli odak BM ve BM Şartı'nın VI. ve VII. bölümleri çerçevesinde alabileceği önlemlerdir. Dolayısıyla BMGK gösterilmesine rağmen 'Barış İçin Birleşme' kararı gibi, BM Genel Kurulu'nun nadir olarak gündeme gelen,²³ tartışmalı fonksiyonlarına da göndermeler bulunmaktadır. Bunun yanında insancıl krizlerin acil önlenmesi gereken krizler olduğu göz önünde bulundurularak, yine son derece tartışmalı olan ex-post facto²⁴ yetkilendirme gibi alternatifler de önerilmektedir.²⁵

KoS doktrininin serüveni ilerleyen yıllarda BM gündemine taşınarak devam etmiştir. 2004 yılında dönemin Genel Sekreter'i Kofi Annan'ın öncülüğünde gerçekleştirilen 'Tehditler, Sorunlar ve Değişim Üst-Düzyer Paneli' sonrasında yayınlanan 'Daha Güvenli Bir Dünya: Paylaşılan Sorumluluk' adlı raporda KoS doktrininin etkileri görülmektedir. "Egemenlik ve Sorumluluk" başlığı altında, ICISS raporuna benzer bir biçimde, egemenliğin yalnızca hakları değil; sorumlulukları da içerdiği vurgusu yapılmaktadır. Bir diğer ifadeyle, sorumlu egemenlik anlayışından bahsedilmektedir.²⁶ Raporun 199-203 sayılı paragrafları doğrudan KoS'a ayrılmakta ve 203. paragrafta "hükümetlerin önleyemediği ya da önleme iradesi göstermediği soykırım ve diğer büyük çaplı öldürme, etnik temizlik ya da uluslararası insancıl hukukun ciddi ihlalleri ortaya çıktığında, BMGK yetkilendirmesiyle son çare olarak uygulanabilen kolektif uluslararası koruma sorumluluğu", gelişmekte olan bir norm olarak tanınmaktadır.²⁷

23 Emergency Special Sessions, General Assembly of the United Nations, <https://www.un.org/en/ga/sessions/emergency.shtml>, (Erişim Tarihi: 08.04.2021).

24 Ex post facto yetkilendirme, insancıl müdahaleler özelinde, önlenmesi gereken insancıl krizin aciliyetine binaen yasal yetkilendirme hususunun sonradan aranması gerektiğini ifade eden bir hukuk ilkesidir. Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Christine Chinkin, "The legality of NATO's Action in the Former Republic of Yugoslavia (FRY) under International Law", *International & Comparative Law Quarterly*, 49 (4), 2000, s. 910-925.

25 ICISS, *a.g.r.*, s. 53-55.

26 'A More Secure World: Our Shared Responsibility', UN, https://www.un.org/peacebuilding/sites/www.un.org/peacebuilding/files/documents/hlp_more_secure_world.pdf, (Erişim Tarihi: 25.03.2021), s. 17.

27 "A More Secure...", *a.g.m.*, s. 66.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

2005 BM Dünya Zirvesi'nin Sonuç Kararı'nın 138-139. paragraflarında ise "her devletin kendi nüfusunu soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan koruma sorumluluğu" bulunduğu belirtilerek, uluslararası toplumun da bu sorumluluğun yerine getirilmesinde yardımcı olması gerektiği vurgulanmaktadır. Ayrıca bu tarz suçlar vuku bulduğunda, ulusal hükümetlerin başarısız olması ve barışçıl önlemlerin de yetersiz kalması durumunda, kolektif eylemin BMGK aracılığıyla "zamanında ve kararlı bir biçimde" uygulanması gerektiği belirtilmektedir.²⁸

2009 yılında dönemin BM Genel Sekreteri Ban Ki-moon öncülüğünde kabul edilen, "Koruma Sorumluluğunu Uygulamak (Implementing Responsibility to Protect)" isimli rapor, KoS'un BM çerçevesinde uygulanması bakımından önemli bir adım olma özelliği taşımaktadır. Bu raporla KoS'un geliştirilmesine yönelik üç sütunlu bir yapı belirlenmiştir. İlk sütun, devletin kendi nüfusunu "soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlar" gibi suçlardan, "gerek devlet egemenliğinin doğasından gerekse de devletin yasal yükümlülüklerinden kaynaklanan" koruma sorumluluğunun bulunduğuna işaret etmektedir. İkinci sütunda, devletlerin bu sorumluluğunu yerine getirmelerinde uluslararası toplumun da yardım etme sorumluluğu bulunduğu belirtilmektedir. Üçüncü sütunda ise devletlerin koruma sorumluluğunu yerine getirmede başarısız olmaları halinde üye devletlerin BM Şartı'nın VI. Bölümünde öngörülen barışçıl önlemler ya da VII. Bölümde öngörülen kuvvet kullanımını içeren zorlayıcı önlemler de dâhil olmak üzere "zamanında ve kararlı bir biçimde" gerekli önlemleri alması ihtiyacı vurgulanmaktadır. Burada BMGK yetkilendirmesinin esas ve zorunlu olduğuna özellikle dikkat çekilmekte; fakat aynı zamanda ICISS raporunda belirtilen alternatiflerden Barış İçin Birleşme kararına da "ilgili özellikler" olarak vurgu yapılmaktadır.²⁹ Bu vurgu, BM Genel Kurulu'nun uluslararası barış ve güvenliğin tehdit altında olduğu

28 '2005 World Summit Outcome', A/RES/60/1, UN, https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_60_1.pdf, (Erişim Tarihi: 25.03.2021).

29 'Implementing the Responsibility to Protect', Report of the Secretary-General, A/63/677, s. 8-9.

LİBYA'DAN SONRA KORUMA SORUMLULUĞU DOKTRİNİ: 'KORUMA SIRASINDA SORUMLULUK' VE 'SORUMLU KORUMA' YAKLAŞIMLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

durumlarla alakalı, BM daimî üyeleri arasında bir anlaşmazlık olduğunda çeşitli kararlar alabileceğine ilişkindir. Fakat aynı zamanda bu kararların üye devletler tarafından bağlayıcı olmayacağı da belirtilmektedir.³⁰ Dolayısıyla raporda Barış İçin Birleşme Kararı'nın, ICISS raporunda olduğu gibi, BMGK'ye bir alternatif olarak ortaya konulmadığı, yalnızca Genel Kurul'a BMGK'ye yardımcı rolleri üzerinden bir işlev atfedildiği söylenebilir.

2004, 2005 ve 2009 yıllarındaki gelişmelerle KoS, BM gündemine taşınmış olsa da bu durum, aynı zamanda kavramın daha sınırlı bir biçimde ele alınmasına; bir diğer ifadeyle BM sistemine tamamen bağlı kılınmasına neden olmuştur. Zira bu iki belgede de KoS doktrininin uygulamaya geçirilmesi için BMGK yetkilendirmesinin şart olduğu vurgulanmaktadır. Dolayısıyla ICISS raporunda BMGK'nin işlevsiz kalması halinde önerilen alternatifler ele alınmamaktadır. Bu bağlamda KoS kavramı, yalnızca BMGK'nin aldığı kararlarda kendisine atıf yapılan bir norm olma özelliği kazanmıştır. Zira BMGK'nin BM Şartı'nın VII. bölümü çerçevesinde aldığı askeri müdahale kararları, aslen uluslararası barış ve güvenliğin tehdit edildiği hallerle sınırlı olup; bu durum da BM daimî üyelerinin veto hakları kullanıp kullanmama iradelerine tabi kılınmıştır. KoS doktrininin gelişimiyle soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçların da uluslararası barış ve güvenliğin ihlali olarak görülebileceği ifade edilebilse bile,³¹ BMGK'nin daimî üyelik ve veto hakları bağlamındaki eşitsizlikçi ve güç paradigmasına göre şekillendirilmiş olan yapısının ilkesel herhangi bir politikanın uygulanabilmesine uygun olup olmadığı son derece kuşkuludur.

Günümüze kadar olan süreç içerisinde KoS bağlamında gerek BM Genel Kurulu gerekse de BMGK tarafından alınan çok sayıda kararda koruma

³⁰ 'Implementing the Responsibility to Protect', Report of the Secretary-General, A/63/677, s. 27.

³¹ Halihazırda BM Şartı çerçevesinde hangi durumların uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiği hususu sınırları net bir biçimde belirlenmeyen ve dolayısıyla BMGK üyelerinin kanaatlerine bırakılmış olan bir yetkidir. Bu bağlamda Malcolm Shaw'un da belirttiği gibi, uluslararası barış ve güvenliğin tehdidi veya ihlali durumu içeriği sürekli olarak genişleyen ve BMGK daimî üyelerinin aralarındaki ilişkilere bağlı bir durum oluşturmaktadır. Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Malcolm Shaw, *International Law*, Cambridge University Press, Cambridge 2017, s. 947-948.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

sorumluluğu kavramına atıflar bulunmaktadır. Bunların dışında konuyla ilgili Kofi Annan sonrasında BM Genel Sekreteri görevini üstlenen Ban Ki-moon ve Antonio Guterres tarafından da çeşitli raporlar yayınlanmıştır.³² Dolayısıyla KoS'un BM'deki ve uluslararası hukuktaki gelişimi sürmektedir. Fakat tüm bu karar ve raporlar doktrininin özellikle uygulamadaki sorunlarının aşılabilmesinde işlevsel olamamış ve ICISS raporunun kavramla ilgili yarattığı geniş tartışma zemini sürdürülememiştir. Özellikle KoS doktrininin Libya'daki ilk askeri macerasının, deyim yerindeyse bir fiyaskoyla neticelenmesi, kavramın ciddi eleştirilere hedef olmasını ve kavramın güvenilirliğiyle alakalı kuşkuları beraberinde getirmiştir.

LİBYA'DA KOS DOKTRİNİNİN UYGULANMASI

Libya, KoS'un üçüncü sütununun, bir diğer ifadeyle uluslararası toplum tarafından sağlanan insancıl koruma maksatlı askeri müdahalenin ilk uygulama örneğini oluşturmuştur. Başlarda hızlı ve kararlı bir biçimde soykırım ya da benzeri katliamların önüne geçtiği için alkışlanan Libya müdahalesi,³³ müdahalenin ilerleyen süreçlerinde ciddi eleştirilere maruz kalmıştır. Bu eleştirileri ele almadan önce, kısaca Libya müdahalesinin arka planından bahsetmek yararlı olacaktır.

Genel anlatıya göre, Arap Baharı olarak anılan halk hareketlerinin 2011 yılı başlarında Libya'ya sirayet etmesi ve Muammer Kaddafi rejiminin barışçıl gösterileri güç kullanarak bastırması sonucunda Libya müdahalesine giden süreç başlamıştır. Kaddafi rejiminin sivil göstericileri katlettiği ve her an bir soykırıma kalkışabileceği iddialarıyla konu hızlı bir

32 Tüm bu karar ve raporlara "Koruma Sorumluluğu Küresel Merkezi"nin (Global Centre for the Responsibility to Protect) internet sitesinden ulaşılabilir. Detaylı bilgi için bkz. <https://www.globalr2p.org/resources/>, (Erişim Tarihi:25.03.2021).

33 Gareth Evans, "Can We Stop Atrocities without Launching an All-out War", *Foreign Policy*, <http://foreignpolicy.com/2011/10/18/did-qaddafis-end-justify-the-means/>, (Erişim Tarihi: 24.03.2021); Paul D. Williams, "The Road to Humanitarian War in Libya", *Global Responsibility to Protect*, 3, 2011, s. 249.

LİBYA'DAN SONRA KORUMA SORUMLULUĞU DOKTRİNİ: 'KORUMA SIRASINDA SORUMLULUK' VE 'SORUMLU KORUMA' YAKLAŞIMLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

biçimde BM gündemine taşınmıştır.³⁴ Kısa bir süre içerisinde BMGK'den 1970 sayılı karar çıkarılmış ve bu kararda "sivil nüfusa karşı düşmanca ve şiddet içeren eylemleri" ve "barışçıl gösterilerin bastırılması dâhil olmak üzere büyük ve sistematik insan hakları ihlalleri" kınanmakta ve mevzubahis şiddet eylemlerinin "insanlığa karşı suçlar" derecesinde olabileceği vurgulanmaktadır. Libya Hükümeti'ne KoS'un birinci sütunu olan nüfusunu koruma sorumluluğu hatırlatılmakta ve ivedilikle bu eylemlere son verilmesi çağrısı yapılmaktadır. Dahası BM Şartı VII. Bölümü altında, "silahlı kuvvet içermeyen önlemlerin" uygulanacağı karara bağlanmaktadır.³⁵

Silahlı kuvvet kullanımına varmayan önlemlerin öngörüldüğü bu kararın ülkedeki şiddet eylemlerinin önlenmesi için yeterli olmadığının anlaşılmasından hemen sonra BMGK'den 1973 sayılı karar alınmış ve bu kararla Libya'ya yönelik askeri hareketlerin başlatılabilmesine yetki verilmiştir. Kararda, 1970 sayılı kararın gereklerine uyulmadığı, insani durumun kötüleştiği, Kaddafi rejiminin yaygın ve sistematik insan hakları ihlallerinde ve insanlığa karşı suçlar derecesine varabilecek şiddet eylemlerinde bulunduğu tespit edilmektedir. Bu çerçevede Libya'daki durumun "uluslararası barış ve güvenliğe bir tehdit oluşturduğu" kabul edilerek kuvvet kullanımı yetkilendirilmektedir. Kararın yetki çerçevesi "Libya topraklarının herhangi bir bölümünde herhangi bir biçimde dış bir gücün işgali hariç olmak üzere... ulusal olarak ya da bölgesel örgütler ve düzenlemeler aracılığıyla... sivillerin korunması için gerekli tüm önlemlerin

34 Jihad Taki, "Libyan Ambassador to UN Urges International Community to Stop Genocide", *Global Arab Network*, <http://www.english.globalarabnetwork.com/201102219941/Libya-Politics/libyan-ambassador-to-un-urges-international-community-to-stop-genocide.html>, (Erişim Tarihi: 16.07.2016); "Libya Jets Bomb Rebels, French Press for No-Fly Zone", *Reuters*, <http://mobile.reuters.com/article/topNews/idUSTRE7270JP20110314?i=1&irpc=932>, (Erişim Tarihi: 25.03.2021).

35 United Nations Security Council, S/RES/1970 (2011).

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

alınması”³⁶ şeklinde ifade edilerek sivillerin korunması çerçevesinde ulusal ve kolektif eyleme yetki verilmiştir. Buna ek olarak Libya'nın hava gücünü siviller üzerinde kullanmasının önlenmesi amacıyla Libya hava sahası uçuşa yasak bölge ilan edilmiştir.³⁷

Kararın alınmasından yaklaşık iki gün sonra, 1973 sayılı kararın verdiği “ulusal eylem” yetkisi çerçevesinde Fransa ve İngiltere'nin başını çektiği bir devletler koalisyonu tarafından Şafak Yolculuğu Operasyonu (Operation Odyssey Dawn) başlatılmıştır.³⁸ Daha sonra da bu operasyon, NATO kapsamına alınarak Birleşik Koruma Operasyonu (Operation Unified Protector) adı altında sürdürülmüştür.³⁹ Müdahale, yaklaşık olarak yedi ay sürmüş ve nihayetinde Kaddafi'nin öldürülmesi ve dolayısıyla Kaddafi rejiminin devrilmesiyle sonuçlanmıştır.⁴⁰

Daha önce de ifade edildiği gibi, hızlı ve kararlı bir biçimde gerçekleştirilen bu müdahale sivillerin korunması çerçevesinde olumlu karşılanmış ve KoS doktrini açısından da bir başarı olarak kabul edilmiştir. Fakat aynı zamanda bu müdahale özellikle uygulanışıyla alakalı olarak ciddi eleştirilere de maruz kalmıştır. Kaddafi'nin siviller üzerinde yarattığı tehdidin ve soykırım gerçekleştirilebileceği iddialarının abartılı olduğu,⁴¹ müdahale öncesinde savaş dışı yöntemlerin yeterince denenip denenmediği⁴², müdahale sırasında yaratılan insan hakları ve uluslararası

36 Kararın yetki çerçevesini belirleyen bu ifadeler, Libya müdahalesinin yasallığı konusunda tartışmalar yaratmıştır. Tartışmaların temeli, kararda yer alan “dış bir gücün işgali hariç olmak üzere” ve “sivillerin korunması için” gibi spesifik ifadelerin kararın yetki çerçevesine ilişkin dar ve geniş olmak üzere farklı yorumlanabiliyor olmasıdır. Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Geir Ulfstein-Hege Fosund Christiansen, “The Legality of the NATO Bombing in Libya”, *International and Comparative Law Quarterly*, 62(1), 2013, s. 159-171.

37 United Nations Security Council, S/RES/1973 (2011).

38 Anders Nygren, “Executing Strategy from the Air”, Kjell Engelbrekt vd., der., *The NATO Intervention in Libya: Lessons Learned from the Campaign*, Routledge, New York 2014, s. 103.

39 Fredrik A. Holst-Martin D. Fink, “A Legal View on NATO's Campaign in Libya”, Kjell Engelbrekt vd., der., *The NATO Intervention in Libya: Lessons Learned from the Campaign*, Routledge, New York 2014, s. 63.

40 Holst-Fink, a.g.m., s. 76.

41 Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Hugh Roberts, “Who Said Gaddafi Had to Go”, *London Review of Books*, 33(22), 2011, s. 8-18.

42 Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Alan J. Kuperman, “A Model Humanitarian Intervention?: Reassessing NATO's Libya Campaign”, *International Security*, 38(1), 2013, s. 115.

LİBYA'DAN SONRA KORUMA SORUMLULUĞU DOKTRİNİ: 'KORUMA SIRASINDA SORUMLULUK' VE 'SORUMLU KORUMA' YAKLAŞIMLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

insancıl hukuk ihlalleri,⁴³ muhalif cephenin alenen desteklenerek bir rejim değişikliğine gidildiği,⁴⁴ müdahale sonrasında insan haklarının korunabildiği bir düzenin ortaya çıkamaması⁴⁵ gibi eleştiriler Libya müdahalesiyle ilgili olarak sıklıkla gündeme getirilmiştir. Bu bağlamda müdahalenin yasallığı, BMGK yetkilendirmesi sağlanabildiği için çok fazla tartışma yaratmazken; müdahalenin meşruiyeti konusunda ciddi soru işaretleri oluşmuştur.⁴⁶ Aradan geçen on yıllık zaman, söz konusu eleştirilerin isabetli olduğunu göstermektedir. Zira Libya, aradan geçen zaman zarfında gitgide daha kaotik bir görünüm arz etmeye başlamıştır. Ülkede hala fiilen bir iç savaş ortamı bulunmakta ve ileride ele alınacağı üzere, çatışan taraflar düzenli olarak insan hakları ve insancıl hukuk ihlallerinde bulunmaktadır.

Libya'da KoS doktrininin uygulanmasına yönelik getirilen eleştirilerin başında "rejim değişikliği" eleştirisi gelmektedir. Bu eleştirinin odak noktası, Libya'da bir devletin içerisinde yaşanan iç savaşa, taraf gözetilerek müdahil olunması ve neticesinde Kaddafi rejiminin devrilmesine yol açılmasıdır. Bu bağlamda müdahale için öne sürülen sivillerin korunması argümanı etrafında soru işaretleri oluşması kaçınılmazdır.

Rejim değişikliği eleştirisini gündeme getirenlerden biri ICISS komitesi üyeliği de yapmış olan ve dolayısıyla KoS'un ortaya çıkmasında katkıları bulunan Ramesh Thakur'dur. Thakur, Libya müdahalesini yetkilendiren 1973 sayılı kararın bu yetkilendirme kararını verirken; müdahalenin

43 Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Julian Lehmann, "All Necessary Means to Protect Civilians: What the Intervention in Libya Says About the Relationship Between Jus in Bello and the Jus ad Bellum", *Journal of Conflict and Security Law*, 17(1), 2012, s.117-146.

44 Richard Falk, *Humanitarian Intervention and Legitimacy Wars: Seeking Peace and Justice in the 21st Century*, Routledge, New York 2015, s. 11.

45 Alan J. Kuperman, "Obama's Libya Debacle: How a Well-Meaning Intervention Ended in Failure", *Foreign Affairs*, <https://www.foreignaffairs.com/articles/libya/2019-02-18/obamas-libya-debacle>, (Erişim Tarihi: 25.03.2021).

46 Libya müdahalesinin, Kosova'ya atıfla, "yasal ama meşru olmayan" bir müdahale olarak iddia edildiği ve meşruiyet tartışmalarının ayrıntılı bir biçimde analiz edildiği çalışmamız hakkında detaylı bilgi için bkz. Çağrı Emin Demirbaş, "Uluslararası Etik, İnsancıl Müdahale ve Koruma Sorumluluğu: Libya ve Suriye Örnekleri Üzerinden Bir Çözümleme", Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Çanakkale 2017.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

sınırlarını da dikkatle belirlediğini ve müdahalenin amacının yalnızca insancıl koruma misyonu çerçevesinde anlaşılabilirliğini belirtmektedir. Bu çerçevede Thakur, iç savaşa müdahil olunması ve Kaddafi'nin doğrudan hedef alınarak rejim değişikliğine yol açılmasını BM Şartı'nın ve 1973 sayılı kararın otoritesinin ihlal edilmesi olarak yorumlamaktadır.⁴⁷

Libya'da KoS'un uygulanması ile ilgili eleştirilerden bir diğeri, hemen tüm insancıl müdahale örneklerinden de aşına olunan, müdahalenin insancıl kaygılardan ziyade müdahaleci devletlerin çıkarlarıyla güdüldüğü eleştirisidir. Bu doğrultuda eleştirilerin odak noktasının müdahalenin gerçekleşmesinde liderlik rolü üstlenen ABD, Fransa ve İngiltere'ye yönelmiştir. Nitekim müdahalenin henüz başlangıç evrelerinde bu devletlerin liderlerinin New York Times gazetesine yazmış oldukları bir yazıda müdahaleye yönelik güçlü istekleri ve Kaddafi rejimini bertaraf edilmesi gereken bir unsur olarak gördükleri anlaşılmaktadır. Bu yazıda liderler, müdahalenin sivillerin korunması amacıyla yürütüldüğünü, amaçlarının Kaddafi rejimini devirmek olmadığını belirtmekle birlikte "Kaddafi iktidarda kaldığı sürece NATO operasyonun sürdürüleceğini" ve "Kaddafi iktidardayken Libya için bir gelecek öngörmenin imkânsız olduğunu" da ifade ederek çelişkili bir söylem benimsemişlerdir.⁴⁸

Müdahalenin, müdahaleci devletlerin çıkarlarıyla ilgili olduğu yönünde bir eleştiri, Robert Murray tarafından öne sürülmektedir. Murray'e göre, tarihsel olarak devletler anarşik bir sistem altında dünya halklarını korumak ve desteklemek bağlamındaki sorumlulukları zemininde değil; güvenlik, güç ve çıkarlarına yönelik rasyonel bir zeminde eyleme geçerler.⁴⁹ Bu doğrultuda devletler eylemlerini meşrulaştırmak için ahlaki

47 Ramesh Thakur, "Libya and the Responsibility to Protect: Between Opportunistic Humanitarianism and Value-Free Pragmatism", *Security Challenges*, 7(4), 2011, s. 19-20.

48 Barack Obama- vd., "Libya's Pathway to Peace", *The New York Times*, <http://www.nytimes.com/2011/04/15/opinion/15iht-edlibya15.html>, (Erişim Tarihi: 21.03.2021).

49 Robert W. Murray, "Humanitarianism, Responsibility or Rationality? Evaluating Intervention as State Strategy", Aidan Hehir-Robert W. Murray, der., *Libya, the Responsibility to Protect and the Future of Humanitarian Intervention*, Palgrave Macmillan, New York 2013, s. 16.

LİBYA'DAN SONRA KORUMA SORUMLULUĞU DOKTRİNİ: 'KORUMA SIRASINDA SORUMLULUK' VE 'SORUMLU KORUMA' YAKLAŞIMLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

gerekçeler öne sürdüklerinde, bunları ilgili devletlerin öz-çıkarları açısından değerlendirmek ve ahlaki gerekçelerin güvenlik nedenleriyle örtüştüğünü söylemek daha akla yatkındır. Libya da bu durumun güncel bir örneğini meydana getirmektedir.⁵⁰

Libya müdahalesinin yarattığı eleştirilerden bir diğeri ise müdahalenin sonuçlarıyla alakalıdır. Aslında bu eleştirilerin müdahale öncesinde de çeşitli devletler tarafından bir kaygı olarak dile getirildiği görülmektedir. Örneğin müdahale kararı öncesi BMGK tartışmalarına bakıldığında, Rusya ve Çin başta olmak üzere çeşitli ülkelerin müdahalenin olası kötü sonuçlarıyla alakalı kaygılarını dile getirdikleri görülmektedir. Bu doğrultuda Rusya müdahalenin umulmadık sonuçlara yol açabileceğini; Çin ise barışçıl önlemler yeterince denenmeden müdahale kararı alındığını belirtmiştir. Ayrıca Almanya müdahalenin çatışmayı yaygınlaştırabileceğini, Brezilya yarardan çok zarar getirebileceğini, Hindistan uygulanması noktasında ortaya çıkabilecek sorunları vurgulamıştır.⁵¹ Nitekim eleştirileri getiren bu devletler, 1973 sayılı karar esnasında çekimsiz oy kullanmışlardır.

Alan J. Kuperman, Libya'nın sonuçları bağlamında büyük bir başarısızlık olduğunu vurgulamaktadır. Libya, bir demokrasi rejimine evrilmekten ziyade, bir başarısız devlet durumuna dönüşmüş ve insan hakları ihlallerinin yoğun olarak yaşandığı bir ülke haline gelmiştir. Kaddafi'nin devrilmesinden sonra ortaya çıkan güç boşluğu ve iktidar mücadelesi El-Kaide ve Irak ve Şam İslam Devleti-ed-Devlet'ül İslâmiyye fi'l Irak ve's Şam (İŞİD/DEAŞ) gibi terör örgütlerine güvenli bölge sağlamış ve Libya'daki durum insan hakları açısından Kaddafi dönemini aratır hale gelmiştir.⁵²

50 Murray, a.g.e., s. 28.

51 Paul R. Williams-Colleen Popken, "Security Council Resolution 1973 on Libya: A Moment of Legal and Moral Clarity", *Case Western Reserve Journal of International Law*, 44(1), 2011, s. 230-231.

52 Alan J. Kuperman, "Obama's Libya Debacle: How a Well-Meaning Intervention Ended in Failure", *Foreign Affairs*, <https://www.foreignaffairs.com/articles/libya/2019-02-18/obamas-libya-debacle>, (Erişim Tarihi: 25.03.2021).

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Müdahalenin üzerinden geçen on yıl, müdahalenin sonuçlarıyla ilgili değerlendirme yapılabilmesini mümkün kılmaktadır. Müdahale sonrasında Libya'da muhalif gruplar da kendi aralarında bir iktidar mücadelesi içerisine girmişlerdir. Dolayısıyla ülkede iç savaş o günden beri sürmektedir. Günümüzde Libya'da iki büyük iktidar adayı arasında çatışmalar devam etmektedir. Libya, ülkenin doğusunda hâkim konumda bulunan General Halife Hafter liderliğindeki Libya Ulusal Ordusu ile Trablus merkezli Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti (UMH) güçleri arasında bölünmüş bir görünüm arz etmektedir.⁵³ Aradan geçen on yıl, bu güçlerden herhangi birinin diğerine üstünlük kurarak ülkede egemenlik kurabilmesini sağlayamamıştır. Öte yandan taraflara verilen uluslararası desteklerin de çeşitli olduğu vurgulanmaktadır. UMH'nin Türkiye tarafından desteklendiği ve BM tarafından da Libya'nın meşru temsilcisi olarak tanındığı bilinirken; Hafter güçleri ise Fransa, Mısır, Rusya ve Birleşik Arap Emirlikleri tarafından desteklenmektedir.⁵⁴ Ayrıca ülkedeki güç boşluğundan yararlanan IŞİD'in de etkinliğini arttırdığı ve terör eylemlerinin de ülkenin en önemli sorunlarından biri haline geldiği vurgulanmaktadır.⁵⁵ Bu yönüyle Libya, Somali örneğine benzetilmektedir.⁵⁶

Libya'da günümüzdeki insancıl duruma bakıldığında, benzer bir tablo karışımıza çıkmaktadır. Uluslararası Af Örgütü'nün 2019 yılına ilişkin güncel verileri incelendiğinde, ülkedeki insancıl krizin derinleşerek devam ettiği tespit edilmektedir. Rapora göre, ülkede çatışan taraflar, ciddi savaş suçları işlemekte ve insan hakları ve insancıl hukuk ihlallerinde bulunmaktadır.

53 "Libya 2019", *Amnesty International*, <https://www.amnesty.org/en/countries/middle-east-and-north-africa/libya/report-libya/>, (Erişim Tarihi: 21.03.2021).

54 Imran Khan, "Oil, Arms Sales, Money: What Became of Libya's Revolution?", *Al Jazeera*, <https://www.aljazeera.com/features/2021/2/17/oil-arms-sales-money-what-became-of-libyas-revolution>, (Erişim Tarihi: 21.03.2021); "Libya'da Siyasi Dengeyi Değiştiren General Halife Hafter Kimdir?", *Euronews*, <https://tr.euronews.com/2019/12/31/libya-da-siyasi-dengeyi-degistiren-general-halife-hafter-kimdir>, (Erişim Tarihi: 21.03.2021).

55 Borzou Daragahi, "Ten Years Ago, Libyans Staged A Revolution. Here's Why It Has Failed.", *Atlantic Council*, <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/menasource/ten-years-ago-libyans-staged-a-revolution-heres-why-it-has-failed/>, (Erişim Tarihi: 21.03.2021).

56 "How Libya Is Slowly Becoming 'Somalia on the Med'", *The Guardian*, <https://www.theguardian.com/world/2016/sep/14/libya-civil-war-future-dark-fate-government-sealed-uk-cameron>, (Erişim Tarihi: 21.03.2021).

LİBYA'DAN SONRA KORUMA SORUMLULUĞU DOKTRİNİ: 'KORUMA SIRASINDA SORUMLULUK' VE 'SORUMLU KORUMA' YAKLAŞIMLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Hem Hafter hem de UMH güçleri çok sayıda sivilin ölümünden sorumlu tutulmakta ve binlerce insanın yerlerinden edilmesinde pay sahibi oldukları vurgulanmaktadır.⁵⁷ Birleşmiş Milletler İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi (OCHA), 248 bini çocuk olmak üzere toplam 823 bin insanın devam eden politik istikrarsızlık, çatışmalar ve buna benzer nedenlerle acil insani yardıma muhtaç olduğunu belirtmektedir.⁵⁸ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün (Human Rights Watch) 2021 yılında yayınladığı Libya raporuna bakıldığında da benzer bir tablo görülmektedir. Rapora göre, çatışan tüm taraflar "hukuksuz ve ayırım gözetmeden sivillerin öldürülmesine ve yaşamsal önemi olan altyapının yıkımına yol açmaktadırlar".⁵⁹

LİBYA SONRASINDA KOS TARTIŞMALARI

KORUMA SIRASINDA SORUMLULUK

Koruma sırasında sorumluluk kavramı, Libya'nın yarattığı tartışma ikliminde Brezilya tarafından önerilmiştir. Brezilya Dışişleri Bakanı Antonio Patriota tarafından "Koruma Sırasında Sorumluluk: Bir kavramın tanıtılması ve geliştirilmesi için temel ilkeler" ismiyle BM Genel Sekreteri'ne sunulmuştur.⁶⁰ 11 ana paragraftan oluşan belgenin son paragrafında koruma sırasında sorumluluğun uygulanabilmesi için 9 temel prensip önerilmektedir.

Belgenin ilk 5 paragrafı insancıl müdahale ve koruma sorumluluğu kavramlarının gelişimine temas etmektedir. 6. paragraf itibarıyla koruma sırasında sorumluluk kavramının temel unsurları ortaya konulmaya başlanmaktadır. Bu doğrultuda 2009 Koruma Sorumluluğunu Uygulamak

57 LIBYA 2019", a.g.r.

58 "About OCHA Libya", *The United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs*, <https://www.unocha.org/libya/about-ocha-libya>, (Erişim Tarihi: 21.03.2021).

59 "Libya: Events of 2020", *Human Rights Watch*, <https://www.hrw.org/world-report/2021/country-chapters/libya>, (Erişim Tarihi: 24.03.2021).

60 "Responsibility While Protecting: Elements for the Development and Promotion of A Concept", *BM Genel Kurulu ve Güvenlik Konseyi*, A/66/551-S/2011/701.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

isimli raporla oluşturulan üç sütunlu yapı hatırlatılarak, bu üç sütuna sıkı ve kronolojik bir biçimde uyulması gerekliliğinin altı çizilmektedir. Bir diğer ifadeyle öncelikle ilgili devletin kendi halkını koruma sorumluluğu ilkesine bağlı kalınmalı, akabinde uluslararası toplumun askeri önlemlere varmayan önlemleri devreye girmeli ve hiçbirinden sonuç alınamaması halinde askeri önlemler düşünülmelidir. Bu noktada belgede kolektif sorumluluk ile kolektif güvenlik arasında bir ayırım yapılabilmesinin zorunlu olduğu vurgulanmaktadır. Zira Brezilya'nın önerisine göre, kolektif sorumluluk zorlayıcı olmayan araçların kullanımıyla da tamamıyla uygulanabilirken; bunun ötesine geçen eylemlerin her ne nedenle olursa olsun uluslararası barış ve güvenliğin tehdit edilmesi şeklinde tanımlanması gerekecektir. Bu önlemin önerilmesinin arkasında yatan temel neden 6. paragrafın son cümlesinde görülebilmektedir: "Açık ki aceleyle güç kullanımına başvurulmasının önlenmesi için askeri ve askeri olmayan zorlama arasında açık bir ayırım gereklidir". Buradaki aceleyle (precipitous) güç kullanımı vurgusu, Libya'daki eleştirilere gönderme yapmaktadır.

Daha önce de belirtilmiş olduğu gibi Libya müdahalesi son derece hızlı bir biçimde gerçekleştirilmiş ve ICISS raporunda da öngörülen⁶¹ müdahale öncesi seçeneklerin yeterince değerlendirilip değerlendirilmediği eleştirilerin konusu olmuştur. Çeşitli medya organlarının ve görgü tanıklıklarının kanıta dayanmayan söylemlerinden yola çıkılarak yaratılan Kaddafi rejiminin acil önlenmesi gereken bir soykırım girişiminde olduğu algısı dönem tartışmalarına hâkim olmuştur.⁶² Bu bağlamda Brezilya'nın KoS sütunlarına sıkı bağlılık vurgusu anlamlı ve yerinde bir öneri oluşturmaktadır. Diğer taraftan bu bağlılığın nasıl sağlanabileceği hususu Brezilya tarafından doğrudan tartışma konusu edilmemiştir. Zira Libya benzeri suiistimallerin önüne geçilmesi adına ICISS raporunda da tartışmalar bulunmaktadır.⁶³ 2011 raporunda da üç sütunlu bir yapı

61 Detaylı bilgi için bkz. ICISS, a.g.r., s. 36-37.

62 Maximilian Forte, "The Top Ten Myths in the War Against Libya", *Counterpunch*, <http://www.counterpunch.org/2011/08/31/the-top-ten-myths-in-the-war-against-libya/>, (Erişim Tarihi: 21.03.2021).

63 ICISS, a.g.r., s. 69-70.

LİBYA'DAN SONRA KORUMA SORUMLULUĞU DOKTRİNİ: 'KORUMA SIRASINDA SORUMLULUK' VE 'SORUMLU KORUMA' YAKLAŞIMLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

önerilmesiyle, aslında uygulama sorunlarının önüne geçilmek istenmiştir. Fakat buradaki temel sorun ilkesel olmaktan ziyade; uluslararası politikanın dinamiklerine dayanan pratik/pragmatik meselelerdir. Dolayısıyla Brezilya'nın sütunlara bağlılık önerisinin, önceki tartışma ve öneriler gibi temenni niteliğinde kaldığı söylenebilir.

Önerinin 7. paragrafındaki temel kaygı, KoS doktrininde de önemle üzerinde durulan ve haklı savaş doktrininin de bileşenlerinden biri olan son çare koşulunun sıkı bir biçimde uygulanmasına yöneliktir. Yasallık ve meşruiyet konusunda her türlü soru işareti giderilse dahi, askeri önlemlerin her zaman yüksek ölçekte insani ve materyal kayıplara neden olduğu vurgulanmaktadır. Bu bağlamda her türlü diplomatik yolun denenmesi ve tüketilmesinin her zaman zorunlu olduğu ifade edilmektedir. Buna ek olarak uluslararası toplumun koruma sorumluluğunu gerçekleştirirken son çare olarak başvuracağı güç kullanımından önce “askeri eylemin olası sonuçlarının her durumun kendine özgü koşulları içerisinde kapsamlı ve adil bir biçimde analiz edilmesinin” gerekliliğinin altı çizilmektedir. Burada yine Libya örneğine bir atıf olduğu görülmektedir. İfade edildiği gibi, Libya'ya yönelik en önemli eleştirilerden biri müdahalenin sonuçlarına ilişkindir. Ayrıca müdahaleye son çare olarak başvurulup başvurulmadığı da tartışmalar arasında yer almıştır. Yine ICISS raporunda son çare, doğru niyet ve makul beklentiler koşullarıyla insancıl müdahalelerin tüm bu uygulama sorunları görece geniş bir ölçüde tartışılmaktadır.⁶⁴ Nitekim ICISS, tüm bu ölçütleri ihtiyati ölçütler (precautionary principles) olarak tanımlamakta ve bunları müdahalenin meşruiyeti için mutlaka uyulması gereken 6 temel koşul arasında saymaktadır.⁶⁵ Bu bağlamda Brezilya'nın bu önerisi de ICISS raporunda öne sürülen kaygı ve önlemlerin yeniden bir ifadesidir ve yalnızca Libya'ya yönelik bir eleştiri bağlamında değerlendirilmekten öte bir anlam taşımamaktadır.

64 ICISS, a.g.r., s. 35-37.

65 ICISS, a.g.r., s. 35.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Belgenin 8. paragrafında sivil nüfusa yönelik şiddetin her nerede olursa olsun kabul edilmemesi gerektiği ve zaman zaman askeri önlemlere başvurulması gereken durumlar oluşabileceği belirtilmektedir. Burada da genel olarak insancıl müdahalelere yöneltilen seçicilik eleştirisinin gündeme getirildiği düşünülebilir.⁶⁶ Zira insancıl müdahaleler müdahalelerin gerçekleştiği örneklerden daha fazla gerçekleşmediği örnekler açısından çelişkili bulunmaktadır. Bu noktada belgede Ruanda hatırlatılarak, müdahale edilmeyen acı tecrübeler referans verilmiştir. Daha önce de yer verildiği gibi, bu ve benzeri eleştiriler ICISS raporunun da gündeme aldığı ve aşmak için çeşitli önerilerde bulunduğu meselelerdir. Raporun birçok yerinde 1990'lı yılların acı soykırım hadiseleri hatırlatılarak, insanlık vicdanını şok eden bu tarz hadiselerin her nerede olursa olsun önlenmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bu bağlamda da BMGK'den ve özellikle daimî üyelerden bu konuda sorumlu davranmaları ve veto haklarını sorumlu bir biçimde kullanmaları istenmektedir. Örneğin raporun 6.20 sayılı paragrafında "ciddi insancıl kaygıların bulunduğu durumlarda bir vetonun, tüm insanlığa üstün gelmesinin vicdana sığmadığı" ifadesine yer verilmektedir.⁶⁷

Belgenin 9. paragrafında "müdahalelerin, var olan çatışmaları ağırlaştırması, terörizmin daha önce olmadığı bölgelere nüfuz etmesine neden olması, yeni şiddet dalgaları yaratması, sivil nüfusun zarar görebilme olasılığını arttırması gibi acı dolu sonuçları" hatırlatılmak, 10. paragrafta ise "koruma sorumluluğu kavramının kötüye kullanıldığına, rejim değişikliği gibi sivillerin korunması dışındaki amaçlara yöneldiğine ilişki artan bir algı" bulunduğu belirtilmek suretiyle yine en yakın örnek olan Libya'ya eleştiriler yöneltilmektedir. Bu bağlamda 11. paragrafta ise tüm bu sorunların aşılabilmesi için 9 temel prensip dile getirilmektedir:

66 Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Martin Binder, "Humanitarian Crises and the International Politics of Selectivity", *Human Rights Review*, 2009, s. 327-348.

67 ICISS, a.g.r., s. 51.

LİBYA'DAN SONRA KORUMA SORUMLULUĞU DOKTRİNİ: 'KORUMA SIRASINDA SORUMLULUK' VE 'SORUMLU KORUMA' YAKLAŞIMLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

1. Tıbbi bilimlerde olduğu gibi önleme her zaman en iyi politikadır. Silahlı çatışma riskini ve bununla ilişkili insani maliyetleri azaltan önleyici diplomasi vurgusu önemlidir.
2. Uluslararası toplum, BM Şartı'nın ilkeleri ve amaçları doğrultusunda ve 2005 Dünya Zirvesi sonuçlarında somutlaştırıldığı gibi, şiddet tehdidi altındaki sivillerin korunmasında mevcut olan tüm barışçıl araçları tüketme çabalarında titiz olmalıdır.
3. Koruma sorumluluğunun uygulanması da dahil olmak üzere, güç kullanımı, her zaman Şartın VII. Bölümüne uygun olarak Güvenlik Konseyi tarafından veya istisnai durumlarda 377 (V) kararına uygun olarak Genel Kurul tarafından yetkilendirilmelidir.
4. Güç kullanım yetkisi yasal, operasyonel ve geçici unsurlarla sınırlandırılmalı ve askeri hareketin kapsamı Güvenlik Konseyi veya Genel Kurul tarafından verilen yetkinin ruhuna uymalı ve uluslararası hukuka, özellikle uluslararası insancıl hukuka ve uluslararası silahlı çatışma hukuku ile tam uyum göstermelidir.
5. Güç kullanımı mümkün olduğu kadar az şiddet ve istikrarsızlık üretmelidir ve hiçbir koşulda önlenmesi için yetki verilenden daha fazla zarar vermemelidir.
6. Güç kullanımının öngörülmesi durumunda, eylem Güvenlik Konseyi tarafından belirlenen hedeflerle orantılı, sınırlı ve makul olmalıdır.
7. Bu kurallar, yetkilendirme boyunca, kararın kabulünden yeni bir karar ile yetkilendirme sonlandırılana kadar gözetilmelidir.
8. Koruma öncelikli sorumluluğu sağlamak, kararların yorumlanıp uygulanma şeklini izlemek ve değerlendirmek için Güvenlik Konseyi prosedürlerinin geliştirilmesine ihtiyaç vardır.
9. Güvenlik Konseyi, güç kullanımına yetkilendirilmiş olanların hesap verebilirliğini sağlamalıdır.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Tüm bu öneri ve ilkelere bakıldığında, Libya’da yolunda gitmeyen ve sorun yaratan tüm uygulamalara yönelik eleştiriler içerdiği ve bunların aşılabilmesine yönelik öneriler getirildiği görülmektedir. Fakat daha önce de vurgulandığı üzere getirilen tüm bu öneriler aslında ICISS raporunda mevcuttur ve çoğu detaylı bir biçimde ele alınmıştır. İlk önerideki önleyici diplomasi ilkesi ICISS raporunda, KoS kavramını oluşturan üç sorumluktan ilki olan önleyici sorumluluk (responsibility to prevent) çerçevesinde detaylı bir biçimde tartışılmaktadır.⁶⁸ İkinci önerideki barışçıl araçların tüketilmesi, ICISS raporunda son çare koşulunun KoS doktrininin uygulanmasında gerekli ölçütler listesinde yer almakta ve bu koşula da önemle değinilmektedir.⁶⁹

Üçüncü öneri olan insancıl müdahalelerin BMGK yetkilendirmesi ile gerçekleştirilmesi gerektiği ve istisnai durumlarda 377 (V) kararına uygun olarak Genel Kurul tarafından “Barış İçin Birleşme Kararı” alınarak uygulanabileceği önerisi de daha önce ifade edildiği gibi, ICISS raporundaki başlıca öneriler arasındadır.⁷⁰ Dört, beş, altı ve yedinci ilkeler insancıl müdahalelerin jus in bello ya da uluslararası insancıl hukuka uygun olması gerektiğini önermektedir. Bunlar da yine ICISS raporunda detayla tartışılmış ve KoS için koşul olarak ortaya konulmuşlardır. ICISS’in müdahalenin haklı olabilmesi sağlayacak olan ölçütlerinden orantılı araçların kullanılması gerekliliği ilkesi tüm bu meseleleri içermektedir.⁷¹

Brezilya’nın Koruma Sırasında Sorumluluk yaklaşımındaki önemli ve görece yeni olarak değerlendirilebilecek olan öneriler sekiz ve dokuzuncu maddelerde dile getirilen Güvenlik Konseyi prosedürlerinin geliştirilmesi ve hesap verebilirliği sağlanması önerileridir. Her ne kadar bunlar da ICISS raporunda tartışılmış olsa da⁷² KoS doktrininde böyle bir

68 ICISS, a.g.r., s. 19-29.

69 ICISS, a.g.r., s. 36,37.

70 ICISS, a.g.r., s. 48.

71 ICISS, a.g.r., s. 37.

72 ICISS, a.g.r., s. 49-50.

LİBYA'DAN SONRA KORUMA SORUMLULUĞU DOKTRİNİ: 'KORUMA SIRASINDA SORUMLULUK' VE 'SORUMLU KORUMA' YAKLAŞIMLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

denetim mekanizmasının oluşturulması öngörülmemiştir. Özellikle Libya örneğinin müdahaleyi gerçekleştiren devletlerin niyetleri ve uygulamaları konusunda ciddi soru işaretleri yaratması denetim ve hesap verilebilirlik mekanizmalarının gündeme taşınmasını zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda Brezilya'nın ve bir sonraki başlıkta ele alınacak olan Çin'in yaklaşımlarında bu hususlara önemle eğiliniyor olması isabetli ve anlamlıdır.

Brezilya'nın Koruma Sırasında Sorumluluk yaklaşımı genel olarak değerlendirildiğinde, bu yaklaşımın KoS'a ciddi bir revizyon önermekten ziyade, KoS'un doğru bir biçimde uygulanabilmesi için ilkesel yapısına bağlı kalınması gerekliliğine yönelik güçlü bir vurgu içerdiği söylenebilir. Zira incelendiği üzere getirilen hemen tüm öneriler halihazırda ICISS raporunda da tartışılmış ve detaylı bir biçimde ele alınmıştır.

SORUMLU KORUMA YAKLAŞIMI

Çin'in KoS doktrinine yönelik eleştiri ve önerilerini içeren sorumlu koruma yaklaşımı Çin Uluslararası Çalışmalar Enstitüsü (China Institute of International Studies) Başkan Yardımcısı Ruan Zongze'nin Çin'in resmi yayın organı China Daily gazetesine yazdığı, yaklaşımla aynı adı taşıyan makalesine dayanmaktadır.⁷³

Zongze henüz makalesinin başlangıcında KoS doktrini Batı'nın yeni-müdahalecilik anlayışının bir tezahürü olarak tanımlayarak, Çin'in KoS'a yönelik bakışının sinyallerini vermektedir. Zongze'ye göre, 1990'lı yıllarla başlayan insancıl müdahale ve insan haklarının egemenliğe öncelenmesi gibi fikirler diğer ülkelerin iç meselelerine müdahil olunmasına teorik bir zemin oluşturmaktadır. Koruma sorumluluğu kavramı da bu kavramlar listesine bir yenisini eklemiştir. Bu çerçevede KoS'un askeri araçlarla uygulandığı ilk örnek olan 2011 Libya müdahalesi de insancıl amaçlar

⁷³ Ruan Zongze, "Responsible Protection", *China Daily*, https://www.chinadaily.com.cn/opinion/2012-03/15/content_14838467.htm, (Erişim Tarihi: 22.03.2021).

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

kullanılarak rejim değişikliğine neden olmuş ve böylece “insanlık namına hegemonya” kurulmasının ötesinde bir anlam ifade etmemiştir. Zongze’ye göre, “Libya’nın gösterdiği gibi, koruma sorumluluğu bir ülkenin hükümetini değiştirmek suretiyle iç işlerine karışmama ve ulusal egemenlik gibi BM Şartı’nın temel amaçlarıyla bağdaşmayacak bir biçimde kötüye kullanılmaktadır”. Ayrıca Zongze, Libya müdahalesinin sonuçlarına yönelik olarak da eleştiriler getirmektedir. “Herhangi bir insancıl müdahalenin sonuçlarından kim sorumlu olmalıdır?” diye sormakta ve Libya’nın müdahale sonrası içinde bulunduğu işaret ederek, insancıl müdahaleyi “cehennemden gelen bir araç”, koruma misyonunu ise “Pandora’nın kutusunun açılması” olarak yorumlamaktadır.

Zongze, bu sert eleştirileri takiben Çin’in savunduğu pozisyon olan sorumlu koruma misyonunun temel ilkelerini sıralamaktadır. Bunların ilki, herhangi bir müdahalenin belirli bir politik ya da silahlı grubu değil; ilgili ülkedeki insanları ve aynı zamanda bölgesel güvenlik ve istikrarı koruması gerektiğidir. Burada açık bir biçimde Libya’da Kaddafi’ye karşı alenen desteklenen muhalif silahlı gruplar kastedilmekte ve müdahalenin gerek ülkeye gerekse de bölgeye getirdiği kaos ortamına bir eleştiri yöneltilmektedir. Zira yukarıda da ifade edildiği üzere, Libya’da müdahale sonrası ortam kaos benzeri bir görünüme bürünmüş ve ortaya çıkan güç boşluğu, IŞİD ve türevi terör örgütlerinin ülkede ve bölgede güvenlik sorunları yaratmasına sebep olmuştur. Diğer taraftan ICISS raporunda da doğru niyet ilkesi altında müdahalenin başlıca amacının insani acıları önlemek ve dindirmek olduğu, bunların dışında kalan “belirli bir savaş grubun self-determinasyon iddiasının desteklenmesi” gibi amaçların meşru görülemeyeceği belirtilmiştir.⁷⁴

Sorumlu koruma yaklaşımının ikinci unsuru herhangi bir insancıl müdahalenin yetkilendirilmesinin yalnızca BMGK tarafından

⁷⁴ ICISS, a.g.r., s. 35.

LİBYA'DAN SONRA KORUMA SORUMLULUĞU DOKTRİNİ: 'KORUMA SIRASINDA SORUMLULUK' VE 'SORUMLU KORUMA' YAKLAŞIMLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

sağlanabileceği ve başka hiçbir organın böyle bir yetkilendirmede bulunamayacağı yönündedir. Burada da ICISS raporunda BMGK yetkilendirmesi dışında tartışılan alternatiflere bir karşı çıkış okunmaktadır. Çin'in BM sistemine dahil olmasından bu yana izlediği egemenlik ve karışmama ilkelerinin katı bir biçimde korunması gerektiğine ilişkin politikasını⁷⁵ sorumlu koruma yaklaşımında da sürdürdüğü görülmektedir. Bu bağlamda BMGK, herhangi bir insancıl müdahaleyi yetkilendirilebilecek tek ve yegâne otorite olarak tanımlanmaktadır. Aslında çalışmanın başında da yer verildiği üzere, KoS'un 2005 ve 2009 belgelerinde de benzer bir durum oluşmuş ve ICISS raporundaki alternatiflere bu belgelerde yer verilmeyerek, yegâne otorite olarak BMGK belirlenmiştir. Nitekim ICISS raporunda da otorite meselesine büyük önem atfedilmekte ve BMGK'nin doğal olarak herhangi bir müdahale kararını yetkilendirmede yegâne merci olduğu vurgulanmaktadır. Bu bağlamda BMGK'nin daimî üyelik sistemini ve veto haklarını da gündeme taşıyan ICISS daimî üyelerden KoS'a konu olan ciddi insancıl krizlerde veto haklarını, eğer hayati ulusal çıkarları öyle gerektirmiyorsa, kullanmamalarını tavsiye etmektedir.⁷⁶ BMGK dışı alternatiflerin ise yalnızca BMGK'nin işlevsiz kaldığı ve "insanlık vicdanını şok eden"⁷⁷ aşırı durumlarda devreye sokulabileceği ifade edilmiştir.⁷⁸

Üçüncüsü müdahaleden önce tüm diplomatik araçların ve yolların tüketilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Zongze'ye bu mutlak bir koşul olmalıdır. Zira "diplomatik çabalar ve kuvvet kullanımına varmayan önlemler uzun bir zaman alıyor olsa da etkileri de uzun sürelidir ve olumsuz sonuçları da daha azdır". Bu öneride de hem en yakın örnek olan Libya'ya, hem de daha önceki insancıl müdahale örneklerinde de karşımıza çıkan müdahale-dışı seçeneklerin yeterince denenip denenmediği eleştirisine

75 Wim Muller, "China's Sovereignty in International Law: From Historical Grievance to Pragmatic Tool", *China-EU Law Journal*, 1(35), 2013, s. 36.

76 ICISS, a.g.r., s. 51-75.

77 ICISS, a.g.r., s. 55.

78 ICISS, a.g.r., s. 53.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

parmak basılmaktadır. Brezilya'nın yaklaşımıyla alakalı tartışmalarda da değinildiği gibi, ICISS raporunda da bu tartışmalar yapılmış ve son çare koşulu altında tüm askeri olmayan önlemlerin denenmesi gerektiği müdahalenin olmazsa olmaz önkoşullarından biri kabul edilmiştir.

Dördüncüsü müdahalenin yalnızca insancıl krizi önleme amacıyla yapılması, hükümetin ortadan kaldırılmasına yol açmaması gerekliliğidir. Rejim değişikliği eleştirisinin yinelenildiği bu maddede, aslında ICISS raporunda da önemle tartışılan devletlerin niyetleri/amaçları meselesine bir vurgu bulunmaktadır. Devletlerin herhangi bir müdahaleye kalkışırken gerçekten ne ölçüde insancıl kaygılarla hareket ettiği insancıl müdahalelerin her zaman en çok tartışılan yönlerinden biri olmuştur. Bu konuda şüpheli görüşler müdahaleye eklenen insancıl sıfatının devletlerin asıl maksatlarını gizleyen bir işlev gördüğünü ileri sürmektedirler.⁷⁹ Diğer taraftan liberal görüşler çerçevesinde ele alabileceğimiz kimi düşünürler ise bunun aksi kanaattedirler. Bu düşünürlere göre, devletler insancıl kaygılarla hareket edebilirler ya da çıkarlarının yanında insancıl kaygılar da güdebilirler.⁸⁰ Nitekim ICISS raporu da liberal bir dille kaleme alınmıştır. ICISS raporunda devletlerin niyetleri hususu, doğru niyet (right intention) ilkesiyle KoS'un uygulanmasının gerekli ölçütlerinden biri kabul edilmiştir. Bu ilkeye göre insancıl müdahale mutlaka insanlık-dışı durumu sonlandırmak ve önlemek amacı taşımalıdır. Bu amaç dışındaki, çatışan taraflardan birini desteklemek, self-determinasyon hakkını savunmak ve rejimleri alaşağı etmek gibi niyetler müdahalenin meşruiyetine gölge düşürecektir. Fakat ICISS, bu ilkenin uluslararası ilişkilerin gerçekçiliğiyle uyuşmayabileceğinin de altını çizmekte ve bu doğrultuda müdahaleci güçlerin çıkar hesaplarının da dahil olduğu karışık niyetlerle (mixed motives) eyleme geçebilecekleri kabul edilmektedir. Bu doğrultuda ICISS'e göre diğerkâm niyetlerin

79 Konu hakkında örnek çalışma için bkz. Chomsky, a.g.e.

80 Konu hakkında örnek çalışma için bkz. Fernando Teson, "The Liberal Case for Humanitarian Intervention", *Public Law and Legal Theory*, Working Paper 39, 2001.

LİBYA'DAN SONRA KORUMA SORUMLULUĞU DOKTRİNİ: 'KORUMA SIRASINDA SORUMLULUK' VE 'SORUMLU KORUMA' YAKLAŞIMLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

(altruistic motives) öncelikli olması müdahalenin meşruiyeti için yeterli bir koşul olabilecektir.⁸¹

Sorumlu koruma yaklaşımının beşinci önerisi müdahale sonrasında ulusal yapılanmanın sağlanmasına güçlü bir destek sağlanarak, ülkenin karmaşa içinde bırakılmaması gerekliliğidir. Bu öneride de Libya'nın içinde bulunduğu kaotik ortama bir eleştiri bulunmaktadır. Bunun aşılabilmesi için de müdahale sonrasında istikrarlı bir ortamın yaratılmasına destek olunması gerekliliği dile getirilmektedir. Burada Zongze'nin seçtiği kelimelerde ICISS raporunun önemli bir bileşeni olan yeniden-inşa sorumluluğuna (responsibility to rebuild) işaret etmediği tahmin edilebilir. Zira Zongze'nin ulusal yapılanma (national reconstruction) ifadesini tercih ederek, yapılanmanın ulusal bir karakterde, bir diğer ifadeyle o ülkenin kendi halkının tercihleriyle şekillenmesi gerektiğine vurgu yaptığı düşünülebilir.

Altıncı ve son olarak ise BM tarafından bir izleme ve denetim mekanizmasının kurularak etkili bir değerlendirme ve hesap verilebilirlik sistemi inşa edilmesi gerekmektedir. Libya ve benzeri örneklerin sonuçlarının eleştirisinden yola çıkılan bu öneri, koruma sırasında sorumluluk yaklaşımına benzer bir biçimde müdahaleci devletlerin müdahalenin sonuçlarıyla ilgili sorumluluğu üstlenmesi gerektiğine işaret etmektedir. Nitekim Zongze de makalesinde BM İnsan Hakları Konseyi'nin tarafların "insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları" işlediğine ilişkin raporundan hareketle, Rusya'nın NATO'nun Libya'daki faaliyetlerinin soruşturulması ve cezalandırılması önerisinde ısrar ettiğini vurgulamaktadır. Rusya'nın bu önerileri reddedilmiş ve bugüne kadar NATO müdahalesiyle alakalı herhangi bir soruşturma yapılamamıştır. Dolayısıyla Zongze'nin insancıl müdahalelerin şeffaf, hesap verilebilir ve denetlenebilir bir biçimde gerçekleştirilmesi gerektiğine yönelik vurgusu

⁸¹ ICISS, a.g.r., s. 35-36.

önemlidir. Brezilya'nın yaklaşımında da ön plana çıkan denetim ve hesap verilebilirlik önerileri KoS'un, Libya örneğinde de görüldüğü gibi, devletler tarafından çıkarları doğrultusunda suiistimal edilmesinin önlenmesi gayesi taşımaktaysa da bu önerilerin detaylı bir biçimde sunulmamış olması, denetimin ve özellikle de hesap verilebilirliğin hangi araçlarla gerçekleştirilebileceğinin tartışılmamış olması bu önerileri etkisiz kılmaktadır.

SONUÇ

KoS'un ilk askeri uygulaması olan Libya müdahalesi gerek müdahale öncesi ve sırasındaki uygulama sorunları, gerekse de sonuçları bağlamında birçok eleştiri ve tartışmayı beraberinde getirmiştir. Brezilya'nın "Koruma Sırasında Sorumluluk" ve Çin'in "Sorumlu Koruma" yaklaşımları, çalışmada da incelendiği üzere Libya müdahalesini merkezine alarak KoS doktrinine eleştiriler getirmektedir. Her iki yaklaşımın ortak önerilerine bakıldığında, özellikle rejim değişikliği, devletlerin niyet ve çıkarları ve hesap verilebilirlik çerçevesinde eleştiriler ve bunların aşılabilmesine yönelik önlemler ön plana çıkmaktadır. Fakat ortaya konulan önlemler detaylı bir inceleme ve programa sahip değildir. Yalnızca bir olması gerekenler listesi ya da temenniler olarak ortaya konulan bu öneriler, aslında ICISS raporunda da tartışma konusu edilmişlerdir. Dolayısıyla KoS doktrinini inşa eden ICISS ekibi de tüm bu sorun ve tartışmaların farkındadır ve bunların aşılabilmesine yönelik farklı alternatif yaklaşımları da tartışmışlardır. Ancak ICISS raporunda da ifade edildiği üzere, KoS doktrini egemen devletlerden oluşan bir uluslararası ortamda, realizmin dünyasında işlemektedir.⁸² ICISS ekibi her ne kadar KoS doktrinini liberal bir perspektifle inşa etmiş olsa da uluslararası politikanın geleneksel işleyişinin de farkında olarak ve bunları faydacı bir temelde insan hakları ve insani güvenlik perspektifleriyle uyumlulaştırma çabasıyla hareket etmiştir.

⁸² ICISS, a.g.r., s. 52.

LİBYA'DAN SONRA KORUMA SORUMLULUĞU DOKTRİNİ: 'KORUMA SIRASINDA SORUMLULUK' VE 'SORUMLU KORUMA' YAKLAŞIMLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Özetle gerek KoS gerekse de ona ilişkin öneri ve revizyon çabalarının nihayetinde üst sınırı geleneksel devletler sisteminin yapısıdır. Bu yapı sorunsallaştırılmadan tutarlı ve ilkesel bir doktrinin ne ortaya konulabilmesi ne de uygulanması mümkün görünmektedir. Koruma sırasında sorumluluk ve sorumlu koruma yaklaşımları, ICISS'e göre bu geleneksel yapıyı daha az sorunsallaştırmakta ve devletlerin geleneksel egemenlik haklarına daha fazla vurgu yaparak, BMGK'nin eşitsizlikçi sistemini daha fazla ön plana çıkarmaktadırlar. Özellikle Çin'in yaklaşımında bu vurgu daha güçlü bir biçimde yapılmaktadır.

Her iki yaklaşımın ortak önerilerinden olan müdahalelerin denetim ve hesap verilebilirliğinin sağlanması hem geçmişteki insancıl müdahale örnekleri hem de Libya'da ortaya çıkan sorunlar göz önüne alındığında, bu yaklaşımların KoS doktrinine sağlayabilecekleri yegâne katkı olarak düşünülebilir. Lakin bunlar da detaylı bir şekilde ele alınmaması sebebiyle yalnızca bir temenni olarak algılanabilirler. Bu bağlamda her iki yaklaşım da yeni kavramlar altında ICISS raporunda detaylı bir biçimde önerilmiş olan KoS doktrinini tartışarak, kavram enflasyonu yaratmanın ötesinde bir işlev görmemektedirler.

KAYNAKÇA

“2005 World Summit Outcome”, A/RES/60/1, UN, https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_60_1.pdf, (Erişim Tarihi: 25.03.2021).

“A More Secure World: Our Shared Responsibility”, UN, https://www.un.org/peacebuilding/sites/www.un.org.peacebuilding/files/documents/hlp_more_secure_world.pdf, (Erişim Tarihi: 25.03.2021).

“About OCHA Libya”, *The United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs*, <https://www.unocha.org/libya/about-ocha-libya>, (Erişim Tarihi: 21.03.2021).

“Emergency Special Sessions”, *General Assembly of the United Nations*, <https://www.un.org/en/ga/sessions/emergency.shtml>, (Erişim Tarihi: 08.04.2021).

ANNAN, Kofi, “Two Concepts of Sovereignty”, *The Economist*, <http://www.economist.com/node/324795>, (Erişim Tarihi: 24.03.2021).

BINDER, Martin, “Humanitarian Crises and the International Politics of Selectivity”, *Human Rights Review*, 2009, s. 327-348.

BOYLE, Joseph, “Natural Law and International Ethics”, Terry Nardin, David R. Mapel, der., *Traditions of International Ethics*, Cambridge University Press, Cambridge 2002, s. 112-135.

BRICMONT, Jean, *Humanitarian Imperialism: Using Human Rights to Sell War*, çev. Diana Johnstone-Aakar Books, Delhi 2007.

BUCHANAN, Allen, *Human Rights, Legitimacy, and the Use of Force*, Oxford University Press, New York 2010.

LİBYA'DAN SONRA KORUMA SORUMLULUĞU DOKTRİNİ: 'KORUMA SIRASINDA SORUMLULUK' VE 'SORUMLU KORUMA' YAKLAŞIMLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

CHINKIN, Christine, "The Legality of NATO's Action in the Former Republic of Yugoslavia (FRY) under International Law", *International&Comparative Law Quarterly*, 49 (4), 2000, s. 910-925.

CHOMSKY, Noam, *Yeni Askeri Hümanizm*, çev. Faruk Aydın, Pınar Yayınları, İstanbul 2002.

ÇAĞLAYAN, Sezai, "Koruma Sorumluluğunun Bir Eleştirisi: Koruma Öncelikli Sorumluluk", *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 12, 2018, s. 335-360.

DARAGAHİ, Borzou, "Ten Years Ago, Libyans Staged A Revolution. Here's Why It Has Failed.", *Atlantic Council*, <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/menasource/ten-years-ago-libyans-staged-a-revolution-heres-why-it-has-failed/>, (Erişim Tarihi: 21.03.2021).

DAVIDSON, Joanna, "Humanitarian Intervention as Liberal Imperialism: A Force for Good?", *Polis Journal*, 7 Summer 2012, s. 128-164.

DEMİRBAŞ, Çağrı Emin, "Uluslararası Etik, İnsancıl Müdahale ve Koruma Sorumluluğu: Libya ve Suriye Örnekleri Üzerinden Bir Çözümleme", Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Çanakkale 2017.

EREKER, Fulya A., "İlkçağlardan Günümüze Haklı Savaş Kavramı", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 1(3), 2004, s.1-36.

EVANS, Gareth, "Can We Stop Atrocities without Launching an All-out War", *Foreign Policy*, <http://foreignpolicy.com/2011/10/18/did-qaddafis-end-justify-the-means/>, (Erişim Tarihi: 24.03.2021).

EVANS, Gareth-Mohamed Sahnoun, "Intervention and State Sovereignty: Breaking New Ground", *Global Governance*, 7(2), 2001, s. 119-125.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

FALK, Richard, *Humanitarian Intervention and Legitimacy Wars: Seeking Peace and Justice in the 21st Century*, Routledge, New York 2015.

FORTE, Maximilian, "The Top Ten Myths in the War Against Libya", *Counterpunch*, <http://www.counterpunch.org/2011/08/31/the-top-ten-myths-in-the-war-against-libya/>, (Erişim Tarihi: 21.03.2021).

Global Centre for the Responsibility to Protect, <https://www.globalr2p.org/resources/>, (Erişim Tarihi:25.03.2021).

HOLST, Fredrik A.-Martin D. Fink, "A Legal View on NATO's Campaign in Libya", Kjell Engelbrekt vd., der., *The NATO Intervention in Libya: Lessons Learned from the Campaign*, Routledge, New York 2014, s. 63-99.

How Libya is Slowly Becoming 'Somalia on the Med", *The Guardian*, <https://www.theguardian.com/world/2016/sep/14/libya-civil-war-future-dark-fate-government-sealed-uk-america>, (Erişim Tarihi: 21.03.2021).

Implementing the Responsibility to Protect, Report of the Secretary-General, A/63/677.

KHAN, Imran, "Oil, Arms Sales, Money': What Became of Libya's Revolution?", *Al Jazeera*, <https://www.aljazeera.com/features/2021/2/17/oil-arms-sales-money-what-became-of-libyas-revolution>, (Erişim Tarihi: 21.03.2021).

KUPERMAN, Alan J., "A Model Humanitarian Intervention?: Reassessing NATO's Libya Campaign", *International Security*, 38(1), 2013, s. 105-136.

KUPERMAN, Alan J., "Obama's Libya Debacle: How a Well-Meaning Intervention Ended in Failure", *Foreign Affairs*, <https://www.foreignaffairs.com/articles/libya/2019-02-18/obamas-libya-debacle>, (Erişim Tarihi: 25.03.2021).

LEHMANN, Julian, "All Necessary Means to Protect Civilians: What the Intervention in Libya Says About the Relationship Between Jus in Bello

LİBYA'DAN SONRA KORUMA SORUMLULUĞU DOKTRİNİ: 'KORUMA SIRASINDA SORUMLULUK' VE 'SORUMLU KORUMA' YAKLAŞIMLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

and the Jus ad Bellum”, *Journal of Conflict and Security Law*, 17(1), 2012, s. 117-146.

“Libya 2019”, *Amnesty International*, <https://www.amnesty.org/en/countries/middle-east-and-north-africa/libya/report-libya/>, (Erişim Tarihi: 21.03.2021).

“Libya Jets Bomb Rebels, French Press for No-Fly Zone”, *Reuters*, <http://mobile.reuters.com/article/topNews/idUSTRE7270JP20110314?i=1&irpc=932>, (Erişim Tarihi: 25.03.2021).

“Libya: Events of 2020”, *Human Rights Watch*, <https://www.hrw.org/world-report/2021/country-chapters/libya>, (Erişim Tarihi: 24.03.2021).

“Libya’da Siyasi Dengeyi Değiştiren General Halife Hafter Kimdir?”, *Euronews*, <https://tr.euronews.com/2019/12/31/libya-da-siyasi-dengeyi-degistiren-general-halife-hafter-kimdir>, (Erişim Tarihi: 21.03.2021).

MAPEL, David R., “The Contractarian Tradition and International Ethics”, Terry Nardin-David R. Mapel, der., *Traditions of International Ethics*, Cambridge University Press, Cambridge 2002, s. 180-200.

MULLER, Wim, “China’s Sovereignty in International Law: From Historical Grievance to Pragmatic Tool”, *China-EU Law Journal*, 1(35), 2013, s. 35-59.

MURRAY, Robert W., “Humanitarianism, Responsibility or Rationality? Evaluating Intervention as State Strategy”, Aidan Hehir-Robert W. Murray, der., *Libya, the Responsibility to Protect and the Future of Humanitarian Intervention*, Palgrave Macmillan, New York, 2013, s. 15-33.

NYGREN, Anders, “Executing Strategy from the Air”, Kjell Engelbrekt vd., der., *The NATO Intervention in Libya: Lessons Learned from the Campaign*, Routledge, New York 2014, s. 103-127.

OBAMA, Barack vd., “Libya’s Pathway to Peace”, *The New York Times*,://

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

---

www.nytimes.com/2011/04/15/opinion/15iht-edlibya15.html, (Erişim Tarihi: 21.03.2021).

Responsibility While Protecting: Elements for the Development and promotion of A Concept, BM Genel Kurulu ve Güvenlik Konseyi, A/66/551-S/2011/701

ROBERTS, Hugh, "Who Said Gaddafi Had to Go", *London Review of Books*, 33(22), 2011, s. 8-18.

SHAW, Malcolm, *International Law*, Cambridge University Press, Cambridge 2017.

SIMPSON, Gerry, *Great Powers and Outlaw States: Unequal Sovereigns in the International Legal Order*, Cambridge University Press, Cambridge 2004,

TAKİ, Jihad, "Libyan Ambassador to UN Urges International Community to Stop Genocide", *Global Arab Network*, <http://www.english.globalarabnetwork.com/201102219941/Libya-Politics/libyan-ambassador-to-un-urges-international-community-to-stop-genocide.html>, (Erişim Tarihi: 25.03.2021).

TESON, Fernando, "The Liberal Case for Humanitarian Intervention", *Public Law and Legal Theory Working Paper* 39, 2001, s. 1-54.

THAKUR, Ramesh, "Libya and the Responsibility to Protect: Between Opportunistic Humanitarianism and Value-Free Pragmatism", *Security Challenges*, 7(4), 2011, s. 13-25.

The Kosovo Report: Conflict, International Response, Lessons Learned, Oxford University Press, Oxford 2000, s. 163-176.

The Responsibility to Protect, Report of The International Commission

LİBYA'DAN SONRA KORUMA SORUMLULUĞU DOKTRİNİ: 'KORUMA SIRASINDA SORUMLULUK' VE 'SORUMLU KORUMA' YAKLAŞIMLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

on Intervention and State Sovereignty, <http://responsibilitytoprotect.org/ICISS%20Report.pdf>, (Erişim Tarihi: 24.03.2021).

ULFSTEIN, Geir-Hege Fosund Christiansen, "The Legality of the NATO Bombing in Libya", *International and Comparative Law Quarterly*, 62(1), 2013, s. 159-171.

United Nations General Assembly, A/RES/63/308 (2009).

United Nations Security Council Resolution, S/RES/1674 (2006).

United Nations Security Council Resolution, S/RES/1706 (2006).

United Nations Security Council, S/RES/1970 (2011).

United Nations Security Council, S/RES/1973 (2011).

WILLIAMS, Paul D., "The Road to Humanitarian War in Libya", *Global Responsibility to Protect*, 3, 2011, s. 248-259.

WILLIAMS, Paul R.-Colleen Popken, "Security Council Resolution 1973 on Libya: A Moment of Legal and Moral Clarity", *Case Western Reserve Journal of International Law*, 44(1), 2011, s. 225-250.

ZONGZE, Ruan, "Responsible Protection", *China Daily*, https://www.chinadaily.com.cn/opinion/2012-03/15/content_14838467.htm, (Erişim Tarihi: 22.03.2021).

STRUCTURED ABSTRACT

After the demonstrations that started in Libya in the context of the Arab Spring in 2011 and the “humanitarian” intervention with the allegations that the Muammar Gaddafi regime used power on civilians and could commit genocide, the doctrine of the Responsibility to Protect (RtoP) began to be discussed intensively.

The focus of the discussions has been the questions about the humanitarian protection mission of the RtoP, especially with the Libya example. Critics have been raised primarily on the ground that the intervention turned into a regime change operation rather than the aim of humanitarian protection, and in the context of the results, the order where human rights were protected in Libya has not been established after the intervention.

Ten years after the intervention, Libya indeed presents a chaotic image that cannot even be mentioned in any order. After the intervention, oppositional groups have started a power struggle among themselves. Therefore, the civil war in the country has been going on ever since. Today, conflicts continue in Libya, especially between the two great power candidates. Libya is divided between the Libyan National Army led by General Khalifa Haftar, which is dominant in the east of the country, and the Government of National Accord (GNA) forces based in Tripoli. Ten years afterward, none of these powers have dominated over each other and established a hegemony in the region. On the other hand, the variety of international support given to the parties is emphasized. As it is known that GNA is supported by Turkey and recognized as the legitimate representative of Libya; Haftar forces are supported by France, Egypt, Russia and, the United Arab Emirates. Also, it is emphasized that ISIS, which takes advantage of the power vacuum in the country, has also increased its activities in the region and terrorist acts have become one

LİBYA'DAN SONRA KORUMA SORUMLULUĞU DOKTRİNİ: 'KORUMA SIRASINDA SORUMLULUK' VE 'SORUMLU KORUMA' YAKLAŞIMLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

of the most important problems of the country. In this respect, Libya is compared with the Somalia case.

Looking at the current humanitarian situation in Libya, a similar picture emerges. When the current data of Amnesty International for 2019 are examined, it can be determined that the humanitarian crisis in the country continues to deepen. According to the report, the conflicting parties in the country are committing serious war crimes and violating human rights and humanitarian law. Both Haftar and GNA forces are held responsible for the deaths of large numbers of civilians and it is emphasized that they had a share in the displacement of thousands of people. The United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA) points out that a total of 823 thousand people, 248 thousand of which are children, need urgent humanitarian aid due to the reasons such as; ongoing political instability, conflicts, etc. Libya report published by Human Rights Watch in 2021 demonstrates a similar picture. According to the report, all parties to the conflict "cause unlawful and indiscriminate killing of civilians and destruction of vital infrastructure".

The discussions created by the intervention of Libya in terms of humanitarian intervention and in particular, the RtoP, have led to the introduction of new approaches focusing on the implementation problems in Libya. Chief among these are the concepts and approaches of Responsibility While Protecting suggested by Brazil and Responsible Protection suggested by China. The common point of these two approaches is that they both focus on the causes of the failure of RtoP and offer similar solutions to overcome them, especially for the example of Libya.

In this study, the problems of the implementation of RtoP in Libya are examined in the context of these two approaches and these new approaches are analyzed. On the other hand, the main argument of the

study is that neither of the approaches suggests a comprehensive revision of the RtoP doctrine and that the discussions on the agenda can be based on the nature of international politics rather than the principal discussions of the RtoP. Yet all these debates have existed since the RtoP doctrine came to the fore at the beginning of the 2000s. Within this framework, the ICISS Report in 2001, the World Summit Conclusion Decision in 2005, which brought the RtoP to the UN agenda, and the Implementing the Responsibility to Protect in 2009, already include suggestions brought by these two approaches. Therefore, both approaches do not suggest an innovation, they only bring up the problems arising from the practice in Libya.

The first part of the study focuses briefly on the RtoP doctrine, followed by a brief discussion of the Libyan intervention. The following sections are focused on the Responsibility During Protection and Responsible Protection approaches compared with the RtoP doctrine.